

– E S S A Y –

Gouden regel voor een nieuwe economie

Voor wie nog twijfelde, als COVID-19 iets heeft aangetoond is het wel dat je mens en economie niet los van elkaar kunt zien. Een gezonde, duurzame economie stelt de mens centraal. Wat betekent dit voor het bedrijfsleven?

TEKST FEMKE DE JONG

Ik typ dit stuk vanuit Tianmu, een wijk aan de voet van de bergen in het noorden van Taipei (Taiwan), waar mijn gezin sinds twee maanden woont. Mijn man gaat hier een *offshore windpark* installeren: heel erg nieuwe economie. Het wil nog niet echt lukken, ook dat is nieuwe economie. Daarover zo meer, eerst Taiwan.

Taiwan, sociaal-democratische parel in de Zuid Chinese Zee, heeft veel te bieden. Het land is modern, progressief en is op een aantal terreinen zelfs beter ontwikkeld dan Nederland. Toch is Taiwan ook een land dat hecht aan traditie. Zo wordt het Taiwanese denken nog altijd sterk beïnvloed door Oosterse filosofen, waaronder de Boeddha en Confucius. Zij hebben zo'n 2.500 jaar geleden uitvoerig onderricht gegeven over de psychologie van de mens en zijn gedrag. Deze ethiek en filosofie gaat uitgebreid in op de vaardigheden en condities die nodig zijn om ethisch gedrag te bevorderen om zo persoonlijke en maatschappelijke vooruitgang te realiseren: het is nog altijd actueel. Voor mij persoonlijk is het aardig om te zien dat deze lessen – die ik nu een jaar of tien bestudeer en beoefen – in dit land een natuurlijk onderdeel zijn van het dagelijkse bestaan.

Taiwan was voor Europeanen relatief obscuur totdat het als een van de eerste landen ter wereld grip wist te krijgen op de COVID-19 epidemie. Begin 2020 nam Taiwan direct een reeks maatregelen die op dat moment naar Nederlandse maatstaven nog volstrekt onaanvaardbaar waren. De grens ging op slot, er kwam een strikt quarantainebeleid en iedereen – ook baby's en peuters – moest een mondkapje op. In Tai-

wan doet niemand daar moeilijk over: men volgt de instructies en gaat over tot de orde van de dag. Het getuigt van een volksmentaliteit en gemeenschapszin die ik herken uit het Boeddhisme. Het Boeddhisme gaat er vanuit dat alles aan verandering onderhevig is. Daarbij staat de mens continu onder invloed van een breed scala aan factoren waar hij niet of nauwelijks zicht of invloed op heeft. Denk aan het klimaat, de economie, het gedrag van andere mensen of een gemuteerd virus. Er zit altijd iets in de dode hoek, of dat nu positief of negatief is. Een verstandig mens erkent dat en accepteert de situatie en de consequenties. Hij doet wat er gebeuren moet en handelt vanuit het besef dat we voor onze *survival* van elkaar en van onze omgeving afhankelijk zijn.

MENS CENTRAAL

Als 2020 iets duidelijk heeft gemaakt, dan is het dat onze huidige manier van leven en ons consumptiegedreven marktmodel niet langer houdbaar is. Mens, milieu en maatschappij:

**“OF HET NU DE SCHULD IS VAN BIGFINANCE,
BIGPHARMA, MARK RUTTE OF DE CONSUMENT:
HET SYSTEEM BARST UIT ZIJN VOEGEN EN DAAR
HEEFT IEDEREEN LAST VAN”**

**FEMKE DE JONG: “WAT DOET HET MEEST
RECHT AAN HET WELZIJN VAN MENS,
MILIEU EN MAATSCHAPPIJ.”**

het ‘systeem’ barst uit zijn voegen en daar heeft iedereen keihard last van, ook het bedrijfsleven. Wat mij specifiek opvalt aan Nederland is dat het vertrouwen hevig onder druk staat. Niet alleen het vertrouwen van burgers in de overheid of het bedrijfsleven, ook het vertrouwen van burgers onderling. Dat is opmerkelijk omdat het in Nederland – vergeleken met veel andere ontwikkelde landen – gemiddeld nog steeds buitengewoon goed gaat. Ik wil daarmee geen afbreuk doen aan het leed van individuen, ik constateer dat de Nederlandse bevolking in algemene zin in toenemende mate angstig en boos is en niet goed kan duiden waarom. Dat is een probleem omdat een transitie naar een duurzame ‘nieuwe’ economie vereist dat we elkaar wat gunnen en er met elkaar op durven vertrouwen dat we er uiteindelijk allemaal beter van worden.

Helaas wordt een dergelijke constatering in de regel direct gevolgd door het aanwijzen van een specifieke oorzaak met bijbehorende zondebok, waardoor er in het maatschappelijk verkeer, de media en de politieke arena nauwelijks ruimte is voor een intellectuele discussie over hoe we daadwerkelijk tot duurzame hervorming van het systeem zelf gaan komen. Daardoor is het ook moeilijk om aan een werknemer of werkgever – die zich bedreigd voelt in zijn levensonderhoud – uit te leggen waarom hij aan hervorming moet meewerken.

Hoe ziet dat systeem eruit? Wie is daarvoor verantwoordelijk? “A successful society is a progress machine. It takes in the raw materials of innovation and produces broad human advancement”, schrijft Anand Giridharadas in zijn bestseller ‘Winner Takes All’. Het boek is verplicht leesvoer voor wie de huidige tijdsgeschiedenis beter wil begrijpen. Giridharadas bespreekt de vraag wie – overheid, bedrijf of consument – de verantwoordelijkheid draagt voor het realiseren van duurzame hervormingen. De neoliberal georiënteerde overheid laat dat graag over aan het bedrijfsleven onder het mom van vrije marktwerking. Het bedrijfsleven wil dat ook en maakt graag goede sier met MVO-initiatieven, maar legt de verantwoordelijkheid voor systemische hervorming vervolgens op het bord van de consument. Die moet zijn gedrag aanpassen en dan doet de markt verder zijn werk. Giridharadas veegt de vloer aan met dat idee en bepleit dat duurzame maatschappelijke hervorming uitsluitend via een stabiele, professionele overheid tot stand kan komen. Je kunt het bedrijfsleven daar niet voor verantwoordelijk maken en ook niet de leiding geven, omdat ze teveel conflicterende belangen heeft: zij ontleent haar bestaansrecht en verdienmodel immers aan dezelfde systemen en structuren die debet zijn aan de existentiële uitdagingen waar onze samenleving voor staat. In de woorden van de Amerikaanse schrijfster en mensenrechtenactiviste Audre Lorde: “For the master’s tools will dismantle the master’s house. They may allow us to temporarily beat him at his own game, but they will never enable us to bring about genuine change.” De burger is evenmin in staat om zelf voldoende tegenwicht te bieden tegen de machts- en kapitaalspositie van overheid en bedrijven. De overheid is daarentegen als enige autoriteit in staat om een overkoepelende visie en stra-

tegie te ontwikkelen die rekening houdt met de belangen van alle mensen, de uitvoering verplicht kan stellen en daar ook verantwoording over af moet leggen. Ik ben het met hem eens en zou twee zaken willen toevoegen.

TWEE ZAKEN

Ten eerste, de overheid is verantwoordelijk en moet ingrijpen met wet- en regelgeving, met dien verstande dat zij voor het welslagen van haar inspanningen om duurzame hervormingen te realiseren afhankelijk is van de medewerking (en het stemgedrag) van burger en bedrijf. Dat gaat niet vanzelf en gaat ook niet in één keer. Daar moeten we samen aan werken, vanuit welwillendheid. Neem als voorbeeld Taiwan. Een aantal jaren geleden heeft Taiwan de ambitie uitgesproken om vol in te zetten op *offshore* wind als duurzame energiebron. In dat kader heeft zij Westerse energiebedrijven – waaronder Deense windgigant Ørsted – opdracht gegeven om enorme *wind farms* te ontwikkelen die uiteindelijk de kerncentrales moeten gaan vervangen. Het feit dat de overheid een dergelijk initiatief neemt, is prachtig, maar betekent uiteraard niet dat het bedrijfsleven (of zelfs decentrale overheidsinstanties) direct klaar staan om dat plan uit te voeren. Ook betekent dat niet dat de benodigde infrastructuur aanwezig is. Zo is de haven van Taipei nog niet afgebouwd en liggen er geen golfbrekers, waardoor het lastig is om de benodigde bakken veilig aan te meren.

“SYSTEMISCHE VERANDERING BETEKENT VERANDERING EN DAAR HOUDEN MENSEN NIET VAN, ZELFS NIET ALS ZE ER NIET OP ACHTERUITGAAN”

Het feit dat de overheid de regie moet voeren, betekent niet dat burger en bedrijf kunnen afwachten tot de overheid in actie komt. Het maakt ook niet uit of u wel of niet heeft bijgedragen aan het ontstaan van het probleem. Of het nu de schuld is van BigFinance, BigPharma, Mark Rutte of de consument: het systeem barst uit zijn voegen en daar heeft iedereen last van. Daarbij zijn de uitdagingen die onze manier van leven op dit moment bedreigen – een pandemie en de klimaatcrisis – existentieel van aard. Dat betekent dat iedereen er direct en acuut belang bij heeft dat er wezenlijke, systemische hervormingen worden doorgevoerd. Iedereen moet dus in actie komen, maar wel vanuit de juiste mindset. Daarvoor is nodig – en dat is mijn tweede punt – dat overheid, burger en bedrijf vanuit een gedeeld stelsel van normen en waarden gaan opereren en accepteren dat het eigen gemak ondergeschikt is aan het algemeen belang. Ik schrijf hier bewust ‘eigen gemak’ en niet ‘eigen belang’: iedereen is volledig aan boord met duurzame hervorming totdat men zelf offers moet

brengen om dat doel te bereiken. Bent u bijvoorbeeld bereid om geen vlees meer te eten als we daarmee (letterlijk!) in één klap het klimaatprobleem, onze gezondheidscrisis én het voedselprobleem kunnen oplossen? Of om u te laten omscholen als blijkt dat uw huidige beroep een gevaar voor de volksgezondheid of de planeet oplevert? Veel mensen zijn dat (nog) niet, tenzij ze door de overheid worden gedwongen. Bedrijven zijn daarin niet anders dan mensen en willen doorgaans best meewerken, zolang het niet ten koste gaat van de eigen positie. Daar zit een belangrijk knelpunt, want systemische verandering betekent precies dat: verandering. Daar houden mensen niet van, zelfs niet als ze er niet per se op achteruitgaan. Hoe doorbreek je dat? De Boeddha geeft raad.

GOUDEN REGEL

De leerredes van de Boeddha gaan uiteindelijk over één centraal thema: het uitdoven van menselijk leed. In de visie van de Boeddha is de mens niet een op zichzelf staand iets maar staat hij continu in wisselwerking met zijn omgeving. Neem als voorbeeld de klimaatcrisis. Raakt de lucht, de grond of het water vervuild, dan wordt de mens ziek. Wordt de mens ziek, dan heeft dat impact op de economie. Als de economie devalueert, dan brokkelt de maatschappij af. Alles is met alles verweven. Als mens, bedrijf en maatschappij het uitdoven van menselijk leed centraal stellen en daartoe op basis van heldere, gedeelde waarden opereren worden het eigen belang

en het algemeen belang opnieuw met elkaar in overeenstemming gebracht. Op het moment dat we met elkaar accepteren dat het uitdoven van menselijk leed het centrale doel van onze maatschappij en dus onze economie is, is er een basis waar besluit- en koersvorming aan kan worden getoetst. Ik versta daaronder dat alle mensen – minimaal – op duurzame wijze beschikken over een gezonde, schone leefomgeving waarin ze voldoende middelen hebben om in hun basis behoeften te voorzien.

Welke gedeelde waarden zijn dat? De Boeddha gaat in zijn leerredes uitgebreid in op condities die nodig zijn om op verstandige manier tot inzicht en duurzame transformatie te komen. Een dergelijk proces kan ook pas in gang worden gezet als deze condities aanwezig zijn. Hij schetst een ethisch raamwerk van seculiere Ethische Voorschriften, die in het dagelijks leven doorlopend beoefend kunnen worden. Onder de

**“DE NIEUWE ECONOMIE IS NIET VEEL MEER
DAN EEN EVOLUTIE VAN ONZE BESTAANDE
ECONOMIE, WAARIN MEDEMENSELIJKHEID
TOT UITGANGSPUNT WORDT GENOMEN”**

term voorschrift wordt in deze context verstaan een ethisch principe, richtlijn of uitgangspunt. Het is een oefening, niet een gebod of regel. Overtreding leidt niet tot schaamte of straf maar wordt in deze context gezien als een uitnodiging om het eigen gedrag te evalueren, zodat men deze of een volgende keer vaardiger kan optreden. Voor het bestek van dit artikel wil ik me richten op het primaire voorschrift – *ahimsa* – dat als gouden regel de basis vormt voor verdere transformatie.

Het Eerste Voorschrift - *Ahimsa* - is een Sanskrit woord dat in het Westen veelal vertaald wordt als 'niet doden'. Dat is inderdaad een belangrijk uitgangspunt, maar daarmee is de kous niet af. Het voorschrift erkent dat de mens continu in verbinding staat met zijn omgeving en slechts een geringe mate van controle heeft op de factoren en condities die hebben geleid tot zijn huidige dilemma. Bovendien wordt verondersteld dat alles vergankelijk is en bovendien onderhevig is aan context en interpretatie. Moderne geleerden vertalen het begrip *ahimsa* dan ook als 'het minimaliseren van schade', aan jezelf en aan de ander. Dat betekent dat hij steeds opnieuw moet toetsen wat in het gegeven geval de handeling of koers is die het meest recht doet aan het welzijn van mens, milieu en maatschappij.

Deze voorschriften zijn ontwikkeld als grondslag voor persoonlijke ontwikkeling, maar laten zich eenvoudig vertalen naar beleids- en besluitvormingstrajecten bij bedrijven

FEMKE DE JONG-STRIKSMASMA

Femke de Jong-Struiksma (40) was jarenlang advocaat voor de verzekeringssector, voorzitter van de landelijke Federatie van Assurantieclubs, lid van de Raad van Toezicht van het New Financial Forum en een veelgevraagd spreker en columnist.

Sinds 2010 houdt Femke zich ook bezig met Yoga en Boeddhisme. Ze volgde meerdere opleidingen en was bestuurslid van Boeddhistisch Centrum Haaglanden. Per 1 januari 2016 nam ze onverwachts afscheid van de sector in verband met een IVF traject. Kort daarop werd haar man Wilko (43) overgeplaatst naar Houston (USA). Daar werd ze mama van Klaas (2) en Berend (0) en liet ze zich omscholen tot yoga- en meditatie docent. Sindsdien ontwikkelt en verzorgt ze professionele yoga- en mindfulnessprogramma's voor volwassenen, kinderen en scholen. Daarnaast schrijft ze voor diverse media over Boeddhistische filosofie en ethiek.

Femke woont sinds november 2020 in Taipei (Taiwan). Meer weten? Zie www.dutchdharma.com.

en overheidsinstanties. Door bij de ontwikkeling, productie of distributie steeds weer af te wegen wat onder de concrete omstandigheden de optie is die de minste schade aan het leven zelf toebrengt, kom je tot een hele andere afweging dan wanneer de commerciële haalbaarheid als leidend principe geldt. Wie dit principe ter harte neemt en ernaar leeft laat de ander zien dat hij te vertrouwen is. Bikkhu Analayo, een vooraanstaande wetenschapper op het gebied van Boeddhistische filosofie en ethiek noemt dat 'the gift of fearlessness' die een basis vormt voor vertrouwen en reciprociteit. Uiteindelijk is de nieuwe economie niet veel meer dan een evolutie van onze bestaande economie, waarin medemenselijkheid tot uitgangspunt wordt genomen. ■